

6671 W571

Chestiunea

Română

în Roma.

Conferența

domnului

Roberto Fava.

EX LIBRIS
ONISFOR CHICU
CLUJ-SIBIU

Chestiunea română în Roma.

Conferență rostită

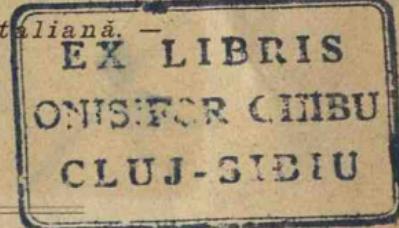
de

Roberto Fava.

bd 276054

— Traducere din limba italiană. —

Retipărire din „Tribuna”,

SIBIU, 1896.

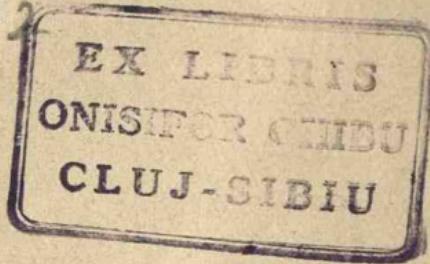
„TIPOGRAFIA”, SOCIETATE PE ACȚIUNI.

BUCURESTI
COTA 1155 100

Δ 481/04

Rc 228/12

B.C.U. Bucuresti

C20042449

avantaj nr. 73134/79

Chestiunea națională română

în

Transilvania și Ungaria.

Conferență ținută de Roberto Fava la 27 Aug. 1896,
în sala societ. »Associazione della stampa« în Roma.

Există câte ceva, stimați domni, ce între tristele lupte zilnice ale vietii, între descurăgierile speranțelor înselate și între credințele nerealizate, vine dela inimă și ne întărește față cu multele amărăciuni; există ceva ce să ridică din suflet și în mijlocul prosei acestor miserii ale vietii omenești erumpe în câte un cuvânt de o puritate sublimă: aceasta e, domnilor, *poesia patriei*, poesia cea mai dulce a sentimentului național.

Faptul că ați venit la această conferență, atrași fiind nu de valoarea conferențiarului, ci numai și numai de interesul și simpatia, ce o aveți pentru temă, îmi spune, stimați domni, că în inima voastră palpiteză viu acest cel mai nobil între sentimentele nobile ale omului.

De aceea eu vă mulțumesc pentru onorul ce-mi faceți, și sper, că veți asculta cu bună-voință cuvântul meu, care în lipsă de alte calități va avea calitatea de a fi franc, sincer și mai presus de toate inspirat de adevăr.

Vă voi vorbi despre chestiunea națională română din Transilvania și Ungaria; vă voi expune istoria uneia dintre cele mai generoase lupte ale timpului nostru și vă voi istoriza suferințele, torturile, încordările și sacrificiile sublime ale unui popor, care are comune cu noi originea și aspirațiunile sale și care e mai hotărât a-și vărsa sângele până la ultima picătură, decât a renunța la limba sa, la tradițiunile sale, la caracterul seu și la drepturile sale naționale; — decât a-și sacrificia maghiarismului năvălitor idealismul seu înalt, acel sublim idealism latin, care este sufletul dătător de viață al acțiunilor sale din trecut și present și care să inspiră de geniul păzitor al gintei latine, de mărirea și istoria nemuritoarei mame a poporului român — de această almă și eternă *Roma*.

Tema despre care mă pregătesc a vă vorbi, stimați domni, nu e nouă pentru Italiani; nu e nouă mai ales pentru acest centru lu-

minos de studii și de muncă, în care toate ideile generoase, toate mișcările popoarelor, cari aspiră la libertate și independență află simpatie și apărare.

Sunt cam vre-o 6 ani, de când un comitet al tinerimii universitare din România, a publicat și împrăștiat un *Memoriu* despre suferințele Românilor din Transilvania și Ungaria, — un *Memoriu*, care descria în trăsături scurte, dar' cu energie, nedreptățile la care sunt supuși cele trei milioane de Români, cari gem sub egemonia de fer a Maghiarilor. Acest *Memoriu* a fost trimis și tinerimii universitare din Roma și din alte orașe italiene, și a deșteptat în studenții nostri, cari totdeauna sunt gata a se emoționa pentru un ideal, o mișcare generală de entuziasă simpatie pentru frații din Carpați și dela Dunăre. Adresele de simpatie, iubire și solidaritate, cari au fost trimise dela societățile de studenți din Roma, Napoli, Milano, Torino, Padova, Parma, Bologna, Firenze, Perugia, Sassari etc. constituiesc cel mai frumos testimoniu despre sentimentele generoase ale tinerimii italiene, și ele au ridicat în inima colegilor români un altar de viuă recunoștință.

Vine apoi procesul *R-plicei*, această operă foarte ponderoasă, în care se resping triumfător, pe basa documentelor, aserțiunile unui opuscul eșit din oficina poliției maghiare, — și condamnarea lui *Aurel Popovici*, principalul autor al aceleia, la 4 ani de temniță; apoi vine o întreagă serie de procese și de condamnări în contra valoroasei *Tribuna* din Sibiu; — apoi vin alte procese contra unei mulțimi de Români, condamnați și întemnițați sub diferite preTEXTE de agitație — și manifestările de simpatie față de cei oprimăți, și de protestare față cu opresorii, se fac tot mai vii și mai dese din partea studenților, a presei și a publicului italian.

Vine apoi procesul *Memorandului*, monstruosul proces de înaltă tradare, care s'a desfășurat în Cluj contra a 25 de membri ai comitetului național român din Transilvania și Ungaria, acuzați pentru că s'au dus la Viena, în fruntea lor 300 de conaționali, pentru a cere justiție dela Suveranul lor.

Eu, care am asistat dela prima până la ultima ședință a acestui odios simulacru de proces, unde advocații apărători au fost împedeați a-și împlini chemarea, unde jurați și

judecători insultau în același timp pe acuzați și-i amenințau; eu Vă pot spune cu toată sinceritatea, că n-am mai asistat nici-când la scene aşa de rușinoase și aşa de revoltătoare.

Vine adecă acest proces prea făimos al Memorandului și condamnarea fruntașilor până la cinci ani de temniță. Vine îndată după aceea disolvarea partidului național român, și procesul intentat contra 10—15 fete din distinse familii române, acuseate pentru agitațiune în contra statului, pentru că au dat condamnaților dela Cluj buchete de flori, și pentru că au purtat câte o cocardă de tricolor național, — vine, zic, întreagă această furtună de brutalități și persecuțiuni, și protestele din partea Italienilor, precum și din partea tuturor națiunilor culte, nu mai au sfîrșit.

Onorabilul *Imbriani*, în totdeauna accesibil pentru cele mai nobile mișcări ale inimii, exclamă atunci în cameră: »*Să trimitem un cuvânt de simpatie Românilor din Transilvania, cari luptă pentru independența lor*«, — și generoasa propunere află îndată o entuziasnică primire, prefăcându-se într'o moțiune, care e iscălită de 262 de nume. În sfîrșit ilustrul istoric, senatorul Urechiă, fost ministru

al instrucțiunii publice și unul dintre cei mai însemnați oameni ai României, vrea să prezenteze celor condamnați la Cluj, înainte de ce s'ar închide ușile temnițelor în urma lor, un album de aducere aminte, care să conțină salutul și urările de bine ale amicilor națiunii românești. Bărbații nostri cei mai eminenți în științe și litere, deputați, senatori, oameni politici, jurnaliști, — să întrecă și trimită autograful lor. Dela Cesare Cantù până la Degubernatis, dela Giosuè Carducci până la Maineri, dela Luigi Palma până la Ettore Ferrari, dela Tullo Massarani până la Grazadio Ascoli, dela Clemente Porte până la Giuseppe Ceneri, pentru a retăcea pe atâți și atâți alții, toate cele mai ilustre nume italiene figurează în acel album, cu simpatice și călduroase cuvinte la adresa condamnaților din Cluj, cu voturi ferbinți pentru viitorul națiunii române și pentru triumful justiției încălcate de aceia, cari în Ungaria au puterea a mâna.

(«Vocile latine». Notă traducătorului).

Nu vă vorbesc deci, domnilor, despre un lucru nou. Dar' deși nu nouă în raport cu timpul în care se petrece, totuși e vrednică de interesul d-voastre luptă titanică sus-

ținută de vrednicii descedenți ai coloniilor lui Traian, cari așezați la începutul erei creștine într'o poziție de luptă grea, la poalele Carpaților, pe unde cetele de barbari au trecut aşa de formidabile și aşa de des, ei s-au susținut și să susțin încă aici, crescând și întărindu-se mai oteliți după 2000 de ani ca ori și când intru apărarea culturii și civilizațunii latine.

Numărul complet al Românilor să ridică în timpul de față cam la 12 milioane, împărțiti astfel: 6 milioane în România independentă; 1 milion și $\frac{1}{2}$ în Peninsula Balcanică (Sérbia, Bulgaria, Macedonia, Epir, Tesalia); 1 milion în Besarabia; $\frac{1}{2}$ milion în Bucovina; 3 milioane în Ungaria. Sunt astfel în Austro-Ungaria în total 3 milioane și jumătate de Români. Dacă trecem în partea Ungariei, acceptând *ad usum Delphini* cifrele statisticei oficiale maghiare, aflăm într'o poporațione de 17.349,635 locuitori 7.426,730 Maghiari și 9.922,905 Nemaghiari.

Aceste cifre simple sunt îndestulitoare pentru a face să priceapă cineva, cât de necesar e, conform justiției, ca toate aceste po-

poare ale poliglotei Transleithania să fie egal favorisate pentru a pute trăi fericite.

Cum se împart cele 9.922,905 de Nemaghiari în diverse naționalități?

Sunt cam 6.922,905 Neromâni, și 3,000.000 de Români.

Întreaga această poporațiune română, Maghiarii și-au propus să o desnaționalizeze, pentru a-și ajunge utopia lor, de a face din statul ungar poliglot un stat național maghiar, și a-i asimila.

Și trebuie să ne însemnăm, că poporațiunea română nu e cumva împrăștiată, încolo și încocace, ci din contră e toată unită și compactă: în 23 comitate ea constituie mai mult decât jumătatea poporațiunii întregi, pe când Maghiarii nu sunt reprezentați decât prin mai puțin de a patra parte.

Dar' — va întreba cineva — prin ce împregiurări stranii s'a făcut, de Români din Transilvania și Ungaria au ajuns în starea actuală de atîrnare?

Istoria ne spune, că colonia romană așezată de Traian pe țermurii Dunării, s'a contopit cu elementul autohton, care a mai rămas după ocuparea definitivă a Daciei și

întemeiând o nouă descedență a dat origine unui popor neo-latin. Când apoi nemărginitul imperiu roman a început a cădea sub greutatea propriei sale mărimi și să simți sguduit puternic de invaziunile barbarilor, o mișcare de retragere se produse în toate părțile îndepărtatelor sale hotare. Era sub Aurelian, între anii 270 și 275, când soldații Romei au părăsit Dacia lăsând în urma lor massa, în formațiune, a fiotoarei națiuni române. În modul acesta, când trupele regulare s-au fost retras, a rămas în Dacia o națiune pe calea de a se forma.

Greutățile cu care această națiune a avut să lupte au fost nemărginite, nespuse.

Invațiunile începură năvălitoare și se urmară, una după alta, ca și niște falange dese și îngrozitoare.

Românii — pentru că aşa trebuie să-i numim de aci înainte — și-au găsit un refugiu între crepăturile stâncilor și între nepătrunsele păduri ale Carpaților: multimile de barbari au trecut astfel în repetite rînduri, lăsând în urma lor miserie și jale.

Între acești barbari veniți din Asia, Maghiarii au fost cei cari au apărut mai pe

urmă și s'au stabilit pe șesurile, cari le ocupă și astăzi. Dacă prin urmare chestiunea, care se desbate între Maghiari și Români ar fi o chestiune de drept istoric, atunci ea trebuie să fie rezolvată în favorul Românilor, cum bine observă dl *Gaidoz*.

Ceea-ce e sigur este, că istoria documentată găsește pe acești Români organizați deja conform instituțiunilor patriei mame, când diluiul barbarilor a încetat.

Atunci, când Maghiarii să ivesc în vecinătatea Românilor, ei află pe Români constituți în voivodate și principate independente. Maghiarii veniau de pe stepele asiatici, de unde nu puteau aduce nici o noțiune de organizare în stat: monumentele cele mai vechi ale istoriei ungare dovedesc, în schimb, organizarea românilor și trebuie să remarcăm, că aceste documente constatănd progresiva slăbire a drepturilor și independenței Românilor, dovedesc indirect totodată și aceea, că la început independența aceasta a fost completă. Dela începutul regatului lui Stefan I., Maghiarii intră în luptă cu Transilvania și această luptă durează până în momentul, când Turcii transformează Ungaria în pașalic și își înalță

stindardul deasupra fortăreții din Buda, pe când Transilvania rămâne principat, vasal al Turciei.

Autonomia Transilvaniei s'a fost conservat neîntrerupt și neschimbată până la 1526. Dacă căte-o dată voivozii au fost prinși de către familia regală, asta nu dovedește nimic contra. După catastrofa dela Mohaci și până la anul 1691 Transilvania a stat de fapt separată și independentă de Ungaria, sub numirea de Regnum Transilvaniae. În sfîrșit dela 1691 până la cea mai nouă fusiune (1867) regii Ungariei au fost totodată și principi ai Transilvaniei, dar' numai persoana suveranului și armata le era comună celor două țări; legislațiunea, justiția și administrațiunea le erau de fapt separate.

De altfel, dacă Transilvania n'ar fi fost nici autonomă, nici independentă, atunci ce lipsă ar fi fost, ca să se decreteze prin legi speciale uniunea și fusiunea cu Ungaria?

La tot casul, poate ori cine întreba: dar' dacă Transilvania s'a bucurat întotdeauna, în decursul secolilor, de o autonomie încontestată, cum s'a întemplat de ea a decăzut,

încât aceeași dietă a votat de două ori, la 1848 și 1865, anexiunea simplă a Transilvaniei la Ungaria?

Explicarea acesteia trebuie cercată în împregiurarea, că dacă în Transilvania legifera dieta, pentru aceea nu legifera poporul. Puterea era în mâna aristocrației, care lacomă fiind după putere și avere, când Maghiarii au devenit puternici, s'a dat în giurul lor și a devenit și ea mai maghiară decât însăși Maghiarii. Domnii Români, cari să opuneau acestui fatal curent au fost siliți să treacă Carpații, pentru a nu mai fi persecuati.

Astfel deci elementul maghiar se întăria, pe când Românii coborau cu pași mari pe povîrnișul decadentei.

Vieața națională a Românilor se concentră deci toată la poporul micșorat, care a rămas singur, fără capi, fără conducători, pentru a se lupta, între prigoniri ne mai auzite, pentru independență să națională și pentru conservarea limbii și tradițiunilor latine a strămoșilor. Și numai tăriei lui de caracter și energiei lui se datorește, dacă elementul latin n'a putut fi înădușit și stîns în Transilvania de maghiarism.

Dieta compusă din nobili a ajuns astfel străină de însăși națiunea. De aci persecuțiunile contra Românilor, de aci miseria lor.

Miseria aceasta a fost extremă. Se face o serie de legi și regulamente, cari istovesc de tot *misera plebs contribuens* în favorul unei aristocrații numeroase și nesăturate, și aruncă pe bieții muncitori ai pământului într'o dejosoare sclavie.

E destul a deschide, pe nimerite *Codex tripartitum*, ori *Aprobatae* și *Compilatae Constitutiones*, ori *Articuli Novellares*, pentru a afla dispoziționi, cari degradează demnitatea de om.

Să face o lege specială pentru extirparea din rădăcină a poporului român: *de extirpatione radicitus populi valachici, item de valachorum progenie a stirpe delenda*.

Nobilimea maghiară să dedase a exercita tratamentul, ce albi făceau negrilor, și se introducea moda de cumpărau Români în tîrg și le puneau jugul în grumazi ca la vite. Femeile erau ținute ca și slavele de cătră superbele baronese. Preoții erau obligați să țină și să îngrijească în casele lor cânii de vînat ai domnilor. Copiii, cari aveau veleități

de a învăța a cetăți ori a scrie, erau pedepsiti ca pentru un delict. Teranii erau siliți să muncească anul întreg pentru a subministra domnilor mijloacele, ca să trăească — în orgii. Nobilii maghiari aveau dreptul de a pune în furci (*jus patibuli*), și a decapita (*jus gladii*) pe Români, pe când acestia n'aveau dreptul de a intenta un proces judiciar, pe nici un fel de motiv, contra domnilor sei, nici când 'i ar fi surprins în flagrant delict.

Sub un atare regim, care alt popor nu 'și-ar fi plecat capul pentru a zice *adio* vieții sale naționale?... Dar' poporul român nu a adurmit în robie, nici n'a murit sub terorismul legilor selbatice. Nimic n'a putut să sufoce în el conștiința națională, sau conștiința drepturilor sale imprescriptibile.

Din secoli în secoli revoluțiunile s'au urmat fără întrerupere pentru revinderea vechilor libertăți, *pro reacquirendis frustinis libertatibus*: aceste revoluțiuni toate au fost înecate în sânge, dar' ele au fost ca și niște strigăte seculare, cari au împedecat marea și îngrozitoarea prescripțiune, ce se aplică popoarelor, cari subjugate și sfîrșite, consimt ele însăși ca să dispară.

Toate popoarele, cari s'au sters de pe fața pământului, nu armele le-au nimicit, nu; le-a nimicit cesiunea voluntară a limbii și conștiinței lor; le-a nimicit abandonarea lor proprie; le-a nimicit *lașitatea* aceea *etnică*, care este egală cu consimțemântul, de a nu mai exista cu aspect național deosebit și caracteristic în istorie și în omenime. Nu că doar' aceste popoare n'ar mai fi *putut* să continue a trăi, ci ele n'au mai *voit* să trăească. Odihna, amără, a celui învins a molesit aceste popoare, cari n'au mai avut curagiul de a-și vîrsa sângele pentru propria lor existență.

* * *

In seria revoluțiunilor, făcute de Români, au rămas celebre în istorie, cea dela 1437, cea întemplată la 1514, sub conducerea Săcuiului Doja și cea de sub capitanatul lui Horia, Cloșca și Crișan, la 1784.

Toți acești capi ai revoluțiunilor au fost supuși la cele mai oribile torturi. Conducătorului celei dela 1437 i-s'au tăiat picioarele de viu, Doja au fost pus pe un drug de fer înroșit la foc, pe cap i-s'a pus o coroană de fer asemenea roșită la foc și cu mari clește arse în gât și i-s'a tras carnea de pe oase,

ca să o dea mâncare companionilor săi, cari câteva zile au fost lăsați să flămânzească.

Dar' în van s-au aplicat cele mai crudele suplicii. Nici torturile, nici ferul ars, nici roata, nici cleștele înroșite în jeratic, nici aspectul drumurilor acoperite de cadavre n'au intimidat pe Români, nici nu i-au făcut să devieze un paș măcar dela calea propusurilor lor, de a mori mai bine decât a renunța la drepturile lor.

Din inima lui Horia îngropată sub roata de supliciu a răsărit de nou și s'a înălțat și mai sus și mai splendid idealul Românilor.

Prigonirile de o parte, luptele de revindere de cealaltă parte, durau încă și la 1848. A isbucnit faimoasa revoluțione condusă de Kossuth; Români asemenea celorlalte naționalități amenințate de maghiarism, s'au dat pe partea Împăratului.

Evenimentele cari au urmat sunt cu mult mai cunoscute, decât ca să fie lipsă ale mai aminti.

Sunt însă unii, cari fac imputare Românilor, pentru-ce au atacat ei revoluțunea maghiară dela 1848.

Nimic mai injust, decât această imputare, dacă considerăm faptele fără patimă.

Noi prea suntem obicinuți a nu vedea în Maghiari altceva, decât visiunea poetică, fantastică ce a creat-o în giurul lor legenda: o națiune împresurată de o splendidă aureolă de generositate, însuflareată de tot ce e frumos și nobil și gata a-și versat propriul seu sânge pentru triumful sublimelor ideale de independentă și libertate.

Dar' legendele sunt legende, și istoria e istorie. Si când noi vedem pe domnii Maghiari, că desconsideră și neagă pentru alții același principiu de naționalitate, pentru care ei însiși au luptat atâta și cu o energie aşa de admirabilă, și că ei aplică duplu în contra naționalităților supuse cu forța hegemoniei lor toate torturile, pe cari ei (Maghiarii) le-au suferit din partea absolutismului austriac, atunci realitatea se impune pe lângă toate atracțiunile și coloriturile legendei.

Ce au voit Maghiarii, când au înscenat faimoasa lor revoluție?

Scopul lor era duplu: de a recâștiga și a câștiga. Maghiarii voiau de o parte să-și revindice drepturile la independentă lor na-

țională și în punctul acesta e încă adever justă și legitimă admiratiunea, simpatia și entuziasmul ce li s-a arătat din partea tuturor popoarelor civilisate; dar de altă parte ei voiau să subjuge toate celelalte naționalități din Ungaria, un scop, spre care și astăzi tind cu sălbaticele lor sisteme de opresiune. Cu alte cuvinte ei voiau pentru sine întreagă Ungaria și Transilvania și voiau nimicirea a tot ce nu-i maghiar. Voiau, nici mai mult, nici mai puțin, decât desfăcerea Ungariei de către Austria și extirparea sau contopirea în maghiarism a tuturor celorlalte naționalități, cari fac parte cu ei din regatul Sf. Stefan. Astfel cuvântul revoluționar al Maghiarilor e tot una cu încercările păcătoase a tuturor tiranilor și el perde ori-ce drept la simpatie din partea celor cari nutresc un cult pentru adeverata libertate.

Acesta fiind scopul dorit de Maghiari, e natural dacă Români, Croații, Sârbii, Slovacii cari toți țin la propria lor independență națională, au prins armele în contra Maghiarilor, pentru-ca acestia să nu reușească a se face călăii lor... Fiind vorba de despotism și despotism, ei au preferit despotismul austriac

mai puțin dur și mai puțin periculos, despotismului maghiar, care nu cunoaște nici margini, nici echitate, nici umanitate.

Apoi ori-cât de rău ar fi fost și pentru Români sistemul absolutistic al Austriei, totuși sub acest regim ei puteau trimite deputați în parlament, puteau deschide școli, întemeia asociațiuni și institute de cultură națională, ceea-ce astăzi e făcut imposibil din partea pseudo-constitutionalismului maghiar.

Sub absolutismul austriac nici nu se vorbea încă despre atari iustițiuni, pe cari le-au intemeiat mai târziu Maghiarii pentru a despoia pe Români de naționalitatea lor, reunioni cum sunt: *Kulturegylet*, adecă reuniuni de maghiarisare, *Kisdedovó* sau asile pentru maghiarisarea copiilor și alte de aceste. În sfîrșit sub absolutism nu știu dacă vre-un jurnalist român a fost întemnițat, pe când astăzi un Român, care să dedică carierii de jurnalist nu-i sigur despre altceva, decât că în scurtă vreme are să ajungă în temniță.

Deci pentru-ce să fi trebuit Românilor să facă caușă comună cu aceia, cari doriau a-i suprima, sau neputându-i suprima, a-i persecuta spre a-și ajunge cu timpul scopul.

Dacă Maghiarii în revoluțiunea lor ar fi fost sinceri și leali cu strigătul: »*răsboiu Austriei, libertate popoarelor oprimate ale Austriei*«, desigur lucrurile s-ar fi petrecut altfel.

Închizând această parantesă, să reluăm firul evenimentelor și să vedem în Blaj, simpaticul orașel din Transilvania, ziua de 15 Maiu 1848. Pe un șes vast, care să numit după aceea *Câmpul libertății*, Români sunt întruniți în număr de peste 40.000 și ei votază o adresă către Împăratul, care e o probă solemnă despre maturitatea politică și iubirea lor de libertate și care rămâne ca și o *cartă fundamentală* a revendicărilor române, pentru că punctele principale ale acesteia formează și astăzi basele acțiunii naționale a poporului român din monarchia austro-ungară. În aceasta să cerea mai pe sus de toate recunoasterea națiunii române ca națiune constituțională, libertatea individuală și industrială, suprimarea terminilor injurioși pentru Români, cari să cuprind în corpul legilor, și ca nici o discuțiune și nici o deliberațiune să nu se facă cu privire la uniunea Transilvaniei cu Ungaria, până-când națiunea română nu se va reprezenta, cum se cuvine, în dietă.

Dar' aceste cereri au fost în mod dur respinse de Maghiari, cari au răspuns cu aceea, că au ridicat la margine de drumuri și piețe furci, pe cari cu litere mari era pusă inscripțunea: »*Uniune ori moarte*«. Să convoacă dieta Transilvaniei compusă din 30 membri, dintre cari mai mult decât $\frac{9}{10}$ erau Maghiari, și să votează încorporarea Transilvaniei la Ungaria contra tuturor protestelor vii ale Românilor.

La 1851 la întrevînirea eminentului patriot Dr. Ioan Rațiu — care și astăzi luptă în fruntea comitetului național român din Transilvania cu o neînvinsă energie pentru revendicarea dreptului poporului seu — și a altor câțiva patrioți, între cari Metropolitul Șuluț, României au obținut dela Împăratul publicarea unei patente, prin care principatului Transilvaniei 'i-să dă dieta sa locală.

Această dietă s'a deschis la 15 Iunie 1853 și a votat o lege care consfinția toate drepturile Românilor, lege care a fost promulgată de Împăratul. Dar' numai puțin timp au putut Români să se bucură de egalitatea drepturilor câștigată atunci. La 1865 situația imperiului habsburgic era plină de primejdii;

să presimția răsboiul cu Germania. Maghiarii au profitat de ocazie și au reușit să facă coroana să convoace o dietă feudală în Cluj cu chemarea de a revisui uniunea Transilvaniei cu Ungaria, cum se zicea în rescripțul împărătesc. Dieta aceasta, compusă și de astă-dată exclusiv mai numai din Maghiari, proclamată de validă uniunea votată la 1848 și astfel sărmana Transilvanie ajunsă în contra voinței sale exprese în gura nesațiosului maghiarism.

Românii au ridicat protest solemn în contra acestei proceduri, dar fără oare-care rezultat. Sacrificarea lor este confirmată apoi și sanctionată în pactul dualistic, care însemna capitularea definitivă a Austriei dinaintea pretensiunilor maghiare.

În urma acestei capitulări, Împăratul, care știa bine de ce sunt capaci Maghiarii, le-a impus prin legea aşa numită »despre naționalități« unele garanții în favorul poporațiunilor nemaghiare ale Transleitaniei.

Maghiarii au trebuit să se supună acestor recerințe. După-ce atâtă au vorbit despre dreptul popoarelor la libertate și independență, se găsiau într-o necesitate de a se

arăta înaintea Europei, cel puțin la aparență, ca un popor civilisat și generos. A trata, pe față, naționalitățile ca și pe niște popoare cucerite, asta ar fi fost o violare prea scandaluoasă a axiomei imperiului: *Justitia erga omnes nationes est fundamentum Austriae.* Astfel Maghiarii au început, din tactică, a proclama un sistem reprezentativ, care corespundeau în aparență recerințelor împărătești, de a conserva pe seama diferitelor popoare drepturile lor naționale, tîntea însă intru a statelor mijloace frauduloase pentru distrugerea naționalităților nemaghiare ale regatului.

Acesta este spiritul, care a dominat atâtă timp situațiunea pentru a lăsa în urmă curs liber celui mai violent șovinism, care are de scop a desnaționaliza, în mijlocul Europei, acum la capătul veacului al 19-lea, majoritatea popoarelor, care compun regatul poliglot al Ungariei.

* * *

Eată, domnilor, reasumată în puține cuvinte, lunga tragedie seculară a unui popor, care n'a consumat nici a murit, nici a trăit fără de drepturi, — eată năcazurile dureroase și aşa de triste, prin care acest popor martir a trebuit să treacă, suind pe costișul

greu al veacurilor pentru a ajunge, nu la realisarea aspirațiunilor sale legitime, ci la actuala treaptă a calvariului seu îngrozitor.

Această stare, domnilor, e aşa de enorm de tristă, încât, celui-ce e obicinuit a trăi civilisat (între stări civilisate) ii e cu greu a-'si face măcar o idee despre ea.

Niște legi blăstămate excepționale, create numai și numai pentru ținuturile locuite de Români ii lipsește pe ei, în mod absolut, de posibilitatea de a-'si trimite reprezentanți în parlament, statorind un cens de patru-ori mai mare decât pentru alți alegători și împărțind cercurile și secțiunile electorale astfel, încât alegătorii români, mai ales cei dela țeară, trebuie să facă călătorie de câte o zi întreagă pentru a putea usa de dreptul lor de vot. Si unde legea nu se îngrijește din destul, acolo să îngrijesc autoritățile politice prin arbitriu și mijloace violente de a împedeca pe Români a se aprobia de urnă, aşa cât acestia, deja de mulți ani, au hotărît de a nu se mai interesa, de fapt, de alegeri.

Vieața publică locală asemenea le este complet interzisă, fiind ei excluși dela ori-ce funcțiune publică.

Administrațiunea și justiția, exercitate în limba maghiară, într'o limbă nepricepută de majoritatea populațiunii, se poartă, prima într'un mod despotic de revoltător, a doua într'o formalitate curat de rîs.

Cât pentru viața intelectuală, statul maghiar, care culege dela Români cam a cincia parte din întregul dărilor de sânge și bani, cari se dau de complexul subdărilor, neîndestulit cu aceea, că nu întemeiază nici o școală română, caută să închidă — cu disprețuirea legii despre naționalități — și încearcă ori-ce mijloc, fie și violență, pentru a maghiarisa școalele întemeiate de Români pe banii lor private. Astfel sunt peste 180 gimnasii în Ungaria, dintre cari 163 sunt maghiare, pe când celelalte naționalități, cari formează $\frac{2}{3}$ parte din populație, nu au decât 16, numărând aci și pe ale Românilor, cari de abia au patru. Apoi dintre aceste patru, două sunt deja maghiarisate în parte, iar celelalte sunt pe cale de a fi.

Ear' cât pentru învățămîntul primar, nu numai că învățătorii sunt îndatorați, sub pedeapsa de a fi destituiți, să știe limba maghiară și să o învețe în câte 20 ore pe săpt-

t m n  , dar' chiar  i to i cop ii,  ncep nd dela v rsta de 3 ani s nt obliga i a cerceta atari asile de maghiarisare, de cari am amintit deja,  i în cari nu se  nva t  decât ungure te, picurându-se în ei din ce în ce tot mai mult ura  i dispre ul na iunii române.

Legea dela 1868 acoard  autonomie biseric asc  diferitelor na ionalit ti, dar'  i în punctul acesta ea r m ne literă moartă, pentru-ca guvernul denume te episcopi  i preo i după chipul  i asemănarea sa — instrumente docile  i p tima e, de cari se folose te spre cele mai urâcioase uneltiri.

Si ce s c zic despre libertatea presei? Ar fi prea lung s c fac istoria prigonirilor date asupra jurnalelor  i jurnali stilor români din partea maghiarismului.

Văd voiu spune numai, că în Ungaria există 2 legi de presă: una e liberală, aceea, care e arătată opiniunii publice europene pentru a doved  liberalismul maghiar  i aceasta fire te se aplică fa t  cu jurnalele  i jurnali stii maghiari; c ealalt , de care abia se face amintire, e patenta împărătească dela 27 Maiu 1852, o r m si t  a regimului absolutist, pe care Maghiarii au conservat-o cu religiosi -

tate, ca un instrument de oprimare contra Românilor.

Aceasta însă nu-i totul. Procedura în procesele de presă conține dispoziții excepțional de grele pentru Transilvania, unde populația e în majoritate română, dispoziții care nu există pentru ceeaala parte a țării. Într'altele responsabilitatea pentru un articol încriminat, chiar și dacă e cunoscut autorul aceluia, se extinde și asupra redactorului responsabil și asupra editorului. Să mai adaugem că în această țară, care atât se laudă, că-i liberală, nu se poate intemeia un ziar politic fără a depune la cassa statului o cauțiune de peste zece mii de franci. Se poate ușor înțelege în ce condiții trebuie să se afle presa independentă. Publiciștii români află ei oare o garanție cel puțin în juriul chemat să-i judece? Asta e cu neputință într-o țară, unde societatea se compune din opresori și oprimăți și unde jurații să aleg exclusiv numai din partea opresorilor. Instituția eminamente-liberală a curții cu jurați a devenit în mâna Maghiarilor o armă omorâtoare, un instrument de dominație și violență.

Unicul avantagiu în favorul Românilor a fost până la un anumit timp acela, că la 1871 când s'a introdus curtea cu jurați pentru afacerile de presă, jurisdicțiunea tribunalelor din Transilvania meridională a fost asignată curții cu jurați din Sibiu.

În acest vechiu oraș săsesc majoritatea locuitorilor și prin urmare și a juraților se compunea din Nemți, iar restul din Români și Maghiari, aşa încât publiciștii acuzați la această curte erau judecați cel puțin de conțențenii lor apropiati, cari aparțineau și ei în mare parte naționalităților nemaghiare și prin urmare erau lipsiți de șovinismul modern ceea ce a cuprins majoritatea societății. De altă parte fiindcă Români cele mai civilisate centre le au în Transilvania de Sud, anumit în Sibiu și Brașov și fiindcă aici apar din vremuri cele mai multe organe române de publicitate, curtea cu jurați din Sibiu se putea considera ca tribunalul propriu al presei române.

Dar făcându-se câteva procese contra jurnaliștilor români și fiind acestia absolvăți din partea juraților, cari nu puteau vedea un delict în afirmarea naționalității române din partea celor acuzați și neputându-li-se do-

vedi altă vină, guvernul maghiar, voind cu ori-ce preț să suprime presa română din Transilvania a decis a suprima curtea cu jurați din Sibiu, instituind ca unicul for de judecată pentru publiciștii români, curtea cu jurați din Cluj, acest centru principal al agitațiunilor panmaghiare. Aceasta s'a întemplat la 1884.

Procesele contra jurnaliștilor români se urmează în Cluj de câțiva ani fără întrerupere și toate se sfîrșesc cu condamnări grozave la temniță și amende în bani. Jurații din Cluj puși pentru a judeca presa română nu pot fi adevărați judecători, pentru că le lipsește cu desevîrsire obiectivitatea, această însușire esențială a unui judecător! Ei sunt adversarii politici ai Românilor și judecă după interesele lor naționale și de partid, nu sunt simpli cetăteni liberi de preocupații, cari să judece după echitate și conștientă. Guvernul e destul să pună înaintea lor pe acela, pe care vrea să-l trimite în temniță, condamnarea o fac ei, fără mult scrupul.

E de însemnat apoi pentru a vedea cu cât zel se procede în prigonirea presei române, că presei maghiare îi e permis a agita-

neconenit massele contra Românilor și a se folosi contra acestora de un limbagiu aşa de violent, încât e fără păreche în țările civilisate. Eată, dlor, ce zice »Magyar Hirlap«, unul dintre cele mai însemnate zare maghiare din Budapesta, la adresa Românilor: »E un adevărat păcat, că salutara instituție a tragerii în țeapă nu mai e în us. Cât de radical s'ar putea resolva chestiunea valachă și ce priveliște subliniă ar fi a vedea capetele principalilor agitatori în vîrful câte unui par înveluit în tricolor maghiar.«.

Procurorii cetesc, poate, cu satisfacție aceste isbucniri sălbaticice și guvernul de fapt nici gând nu are să pornească acusă pentru agitație contra națiunii române sau să dea pe jurnaliștii maghiari în mâinile jurațiilor români. Nici o minune deci, dacă în atare stare de lucruri Românul e considerat din partea compatrioților sei maghiari ca și unul ce n'are nici un drept personal ori politic și dacă se fac contra Românilor excese și devastări, cum s'a întemplat de mai multe-ori: la Turda, Arad, Oradea-mare, Șimleu și alte localități. Si desă prin aceste excese ale plebei, care a lucrat întotdeauna sfătuită, instigată și îmbă-

tată de poliție, Români au avut considerabile și uneori enorme pagube, totuși până astăzi nu se știe, ca măcar unul dintre cei culpabili, deși toți sunt cunoscuți, să fi fost pedepsit de poliție sau de tribunale.

Precum libertatea de presă e făcută ilusorie pentru Români, tot așa sunt opriți pentru ei asociațiunile, fie ele de caracter exclusiv agricol, cultural ori literar; asemenea e oprită cu absolută rigoare introducerea de cărți și jurnale din România liberă.

O adevărată furie de persecuții a cuprins pe scumpii nostri aliați din Ungaria.

Țeranii sunt clasa, care e prigonită din partea tuturor organelor statului mai sistematic și mai crudel. Administrațunea, poliția îi încarcă de vexături, gendarmeria îi ucide cu grămada, justiția se pune în serviciul opresorilor și despoiae pe țerani. Cererile și recursurile țeranilor trebuie făcute toate în limba maghiară, aceasta în disprețul legii de naționalitate. Țeranii, cari au nenorocirea de a nu ști această limbă, sunt fără cruce respinși.

Procese fără de număr, dintre cari unele durează de zeci de ani, sunt intentate țeranilor români pentru a-i despoia de câte o

bucată de pămînt și a-i arunca în miserie. În aceste procese totdeauna sérmanii țerani sunt cei ce perd.

Baronul Carol Appor, president de tribunal a intentat și a judecat, se înțelege, în favorul seu, un proces contra a trei sute de familii de țerani români din Tofalău, despăindu-le cu desăvîrșire, aruncându-le, în modul cel mai brutal, pe drumuri.

Dar' am zis, că gendarmeria și ucide pe sérmanii țerani. Aceasta este purul adever! În ținuturile românești și slavice să duc gendarmi, cari nu vorbesc decât ungurește. Ei strigă la câte un țeran, care fugă, și-l provoacă de trei-ori în limba ungurească, ca să stee și dacă nu o face, îl ucid îndată. Astfel au fost uciși trei Români din Zlatna, cinci din Mogos și alți mulți la Feldru.

Juliette Adam, ale cărei simpatii pentru Maghiari sunt cunoscute, scrie în *Nouvelle Revue* următoarele despre acest delict din Feldru: »Să răsplătesc mai în grabă, sau mai târziu atari acte, ca și cel din Feldru, care ne aduce aminte de timpul, când întreagă Franția se indigna auzind despre masacrările săvîrșite asupra Ungurilor din partea Austria-

cilor. Astăzi sunt tocmai gendarmii maghiari, cari pușcă asupra credinciosilor români, dintr'un sat din Ungaria, credincioși, cari vor să-și exerciteze dreptul de a-și alege preotul lor și care resping pe denumitul de rău renume, pe care un episcop guvernamental vrea să li-l impună. Patrușprăzeze răniți, între cari cinci femei, și cinci morți, eată bilanțul unei singure zile, care se poate numi criminală».

Și sunt puține zile, de când gendarmeria din Mehadica și-a descărcat în mod laș puștile asupra unei mulțimi de Români, care să adunaseră neînarmați și pacinici dinaintea casei comunale, pentru a cere justiție în niște afaceri ce li-s'au impus — făcând un oribil măcel.

Dar' ori-cât s'ar vorbi, nu e cu putință să da o icoană exactă despre starea ce li-s'a creat Românilor în Ungaria și Transilvania. A descrie condițiunea țaranului, a jurnalistului, a studentului, înseamnă să face numai fragmente resfrirate din tabloul, care ar trebui să fie prezentat întreg. Ar trebui să vadă omul întregul, complexul, pentru a-și face o idee despre sistema de opresiune adoptată de Maghiari în contra naționalităților supuse.

Întreagă atmosferă, care constitue viața socială, este ceea-ce slăbește pe Român, îl rănește și-i face insuportabilă existența.

Dar' pe lângă toate aceste persecuțiuni monstruoase, Maghiarii sunt constrinși a mărturisi ei însăși, că în întreprinderea de desnaționalisare ei sunt cei învinși.

Unul dintre cei mai implacabili șoviniști, dl Gustav Bekkics scrie: »Noi vom peri în Transilvania, deși puterea este în mâinile noastre! Noi ar trebui să apăsăm ca și o stâncă deasupra elementelor, care ne sunt dușmane (Români și Slavii); ca și o vînă de apă, care curge lin dar' fără întrerupere, noi ar trebui să subminăm massa română. Săcuii și Maghiarii ar fi trebuit deja să se unească, drept rezultat al unei munci seculare, întocmai cum să întâlnesc lucrătorii, cari din două părți opuse găuresc un munte. Muntele român ar fi trebuit să cadă deja de mult timp în ruină.«.

Cine nu vede în aceste cuvinte o amară durere ascunsă, pentru că s-au imprăștiat atâtea forțe folositoare, în luptă pentru un scop absurd și irealisabil; — cine nu vede în aceste cuvinte un fel de remușcare, pentru că a

comis atâtea greșeli și atâtea delicte, pentru că a aprins în patria maghiară un foc nestîns de ceartă și de ură, pentru că a atras asupra sa antipatia întregii lumi civilisate, pentru că în sfîrșit să vadă, că prada așa de mult dorită îi scapă din mâna, pe când cu alte mijloace ar fi fost așa de ușor a face din Ungaria patria fericită și iubită a tuturor naționalităților.

Astăzi nu cu despotismul să leagă popoarele; singură libertatea are puterea de a le ține unite. Un exemplu prea strălucit ne oferă confederațiunea helvețiană. Amenințate de pericolul de a fi desființate din partea popoarelor vecine și ținând mai pe sus de toate la independența lor, cele trei naționalități, care compun confederațiunea helvetica, simțindu-se prea slabe să se isolate, s-au unit, s-au grupat între sine și au format Helveția. Dar unindu-se între sine cele trei naționalități, și-a conservat fiecare limba proprie, credința și tradițiunile sale. Și Italienii, Francezii și Germanii să desvoalță și prosperează pe baza unei absolute egalități, grație respectului reciproc, în acea țeară mândră și nobilă, pe care *Libertatea* a atins-o cu sărutul seu divin.

Dacă Ungaria ar fi imitat Helveția și dacă ar fi făcut la poalele Carpaților și pe tot extinsul řes de sub domnia sa să înflorească acea floare rară a libertății, care acoperă văile Helveției, ea ar fi acum un stat puternic, pacific, fericit, admirat și respectat; ar fi un element de ordine și de pace în concertul statelor europene. Așa cum e astăzi, ea nu e decât o formațiune artificioasă slabă și rămolită, care se va disolva la prima explozie a popoarelor înlănțuite prin despotismul ei, nu e decât un permanent pericol pentru pacea Europei.

Poate că nu e departe timpul, când va răsuna oara de expiare pentru opresorii Românilor și Slovacilor din Ungaria. Dacă oamenii politici pot să scape câte-odată de pedeapsa faptelor lor rele, nu e tot așa cu națiunile. Națiunile trăesc întotdeauna destul pentru a-și lua urmările faptelor lor. Distrucțiunile făcute cu scop de a-și asigura pe timp mai îndelungat scutirea de pedeapsă este cea din urmă și cea mai îngrozitoare urmare a greșelilor și delictelor lor. În această înlănțuire de cause și efecte residă sancțiunea dreptului giților. Nici o națiune,

nici un stat nu se poate subtrage dela aceasta și întreagă istoria despre relațiunile popoarelor e o peremtorie demonstrație a acestui adevăr.

Urmările procedurilor criminale, cărora sunt supuse în Ungaria naționalitățile nemaghiare se vor arăta cu atât mai îngribă, cu cât mai monstruoase și mai generale vor fi aceste proceduri.

Nu se tractează aci despre desnaționalisarea sau violarea drepturilor unui popor slab, ci ale unei enorme masse de circa 10 milioane de indivizi, cari formează majoritatea locuitorilor din regat. Apoi să se mai adaugă, că cei oprimăți nu sunt isolati și nu stau singuri în rasa lor, din contră, ei aparțin unor națiuni independente și pline de viață, care își pun în mișcare toate puterile lor pentru a duce la triumf o cauză, în sine așa de dreaptă și pentru ei așa de sfântă.

Simptoamele neliniștitore să îngrämadesc unul peste altul, ca și niște nouri obscuri, pe orizontul stăpânitorilor din Ungaria. De o parte opinionea publică generală din Europa să arată mișcată de suferințele națiunilor desmoștenite și e disgustată cu totul de elementul

maghiar, despre care să credea, că va fi un factor important de consolidare și pace nu numai în sinul monarchiei austro-ungare, ci în întreg Orientul, și el s'a dovedit în schimb un factor de provocări și disordine. De altă parte naționalitățile oprimate au început a-și înălța vocea lor cu o resoluție, care trebuie să dea de gândit serios celor ce să pretindă să fie patronii lor.

Și e înzădar, dacă Maghiarii tractează cu dispreț aceste naționalități, și e în deșert, dacă ei să fălească zicând: »Românii nu sunt nici născuți, nici chemați la libertate« și »Slovacul nu e om« (A tót nem ember). Româniile răspund: »Românul nu pierde!«, iar Slovacii variând un cuvânt al lui Palacky, istoricul național al Cehilor, răspund: »Noi am existat înainte de Ungaria și vom exista și după ea«.

Din excesul acesta de rău va ești leacul.
 Toate aceste naționalități, care isolate erau prea slabe a lupta în contra sistemului de opresiune căruia sunt supuse, s'au unit într'un program comun de acțiune printr'un formal și solemn pact de alianță, încheiat într'un congres, la care deosebitele naționalități erau reprezentate prin capii lor.

Acest fapt, precum ori-și-cine își poate închipui e de o importanță și gravitate ne-prețuită și constituie pericolul cel mai grav, care poate amenința prepotența maghiară. Maghiarii văd abisul la marginea căruia au ajuns, dar' nu vor să revină. Faimosul cuvânt al lui Kossuth: „*Ungaria sau va fi toată maghiară sau va pierde*“ a devenit devisa lor, sintesa tuturor aspirațiunilor lor și unicul motiv al politicei lor omorîtoare de libertate: Mai bine vor să pieră până la cel din urmă al rasei lor, decât să renunțe la sălbăteca utopie.

Unicul expedient, la care Maghiarii au crezut că trebuie să recurgă pentru a-și recâștiga înaintea Europei prestigiul perdut este năroada înscenare a sérbărilor millenare. Si aici mă voi explica, pentru că nu voi ca să fiu rău înțeles.

Eu nu deneg Maghiarilor dreptul de-ăși sărbă milleniul venirii lor în Europa, aceasta ar fi ridicol și absurd. Dar' a nu nega Maghiarilor acest drept, nu înseamnă a admite de bună însemnatatea ce au voit să o dea sérbării unei atare aniversări.

Sérbările millenare după caracterul ce au voit să li-se dea ar fi consfințirea într'un mod

oare-care a sistemului actual, ar fi recunoașterea, din partea lumii civilisate, a maghiarisařii, ar fi triumful unei hegemonii, mai bine zis a unei dominațiuni, care n'are nici o rațiune de a fi, care e contrară principiului de libertate și spiritului timpurilor noastre. Aceste sěrbări au arëtat însé pe ce base slabe sě intemeiază sistemul din Ungaria.

Precum era ușor de prevăzut, cu însemnatatea ce voiau să li-se dee, au provocat opoziție din toate părțile. Nu vorbim despre protestele diferitelor popoare din Ungaria. În România, în Sêrbia, în Croația au fost demonstrațiuni foarte puternice. La Paris și la Viena s'au ținut meetinguri de protestare, care au reușit impunătoare și aceste proteste s'au făcut în numele principiilor de justiție și libertate, care după revoluțiunea franceză ar trebui să fie unicele principii domni-toare în Europa. Dacă Maghiarii vor, ca prin expoziția lor să arete Europei mărimea progresului lor economic, îndată celelalte popoare să ridică și zic: »Poate că voi acoperiți spesele festivităřilor? nu, noi le plătim cu avearea și sângele nostru. Sunt dăurile plătite de noi Români, Sêrbii, Slovaci, Germanii, sunt

diversele milioane de contribuție ce vi-o plătește Croația, cari susțin spesele festivităților voastre millenare».

Franz von Löcher în opera sa: »*Die Magyaren und anderen Ungaren*« scrie: »Multe fapte nobile și mari trebuie să producă Maghiarii, pentru că în casul contrar istoria neamului omenesc va trebui să însemne cu semne de doliu anul în care ei au ajuns în Europa«.

Ei bine, domnilor, a fi pus pedezi de tot felul desvoltării diferitelor popoare din Ungaria, a fi făcut din Ungaria o Bastilie a naționalităților, un adeverat cuib de disordine, de destrucții și de general pericol, nu cred, că să fie titli, pe basa căror Maghiarii să poată pretinde, ca lumea civilisată, să sérbeze venirea lor din Asia, ca un eveniment îmbucurător.

Pentru popoarele latine, în mod special, Maghiarii sunt un element fatal. Ei sunt cei mai obstinați susținători ai politicei germane înăugurată de Bismarck după Sedan și continuată apoi prin tripla alianță. Și e natural, pentru că aci stă rațiunea existenței lor.

Un eminent politician francez, dl Flourens vorbind câtva timp înainte, în meetingul

tinut la Paris contra milleniului, a povestit un fapt de o mare gravitate, care confirmă assertiunea mea. E cunoscut, că în anul 1870 monarchia austro-ungară s'a fost obligat a apăra Francia în răsboiul cu Prusia. Când apoi Napoleon a fost bătut, Austria se retrase. Maghiarii au priceput, că dacă Austria ar fi mers în ajutorul Franției contra Germanilor, și dacă grație acestei interveniri, răsboiul dela 1870 ar fi reușit altcum, atunci sistemul intern al monarhiei austro-ungare n'ar fi căpătat și el o lovitură, și atunci hegemonia lor (a Maghiarilor), și-ar fi ajuns sfîrșitul. Tari fiind în poziunea ce li-s'a creat prin dualism, ei au împedecat, ca Austria să meargă în ajutor lui Napoleon. Între ei și Bismarck era un pact rigid și neînfrânt. Bismarck a pus toată influența sa, ca să nu zic omnipotența sa, pentru a întări hegemonia maghiară. Maghiarii au devenit sufletul politicei bismarckiane.

Dar' îmi va zice cineva: »Cu toate acestea e totuși adevărat, că Maghiarii au apărat cauza independenței Italiei«.

Foarte adevărat. Și aceasta se explică: Pentru că de o parte ei trebuiau să recurgă la ori-ce mijloc pentru a slăbi Austria, de

altă parte ei au aflat de bine și de folositor a urma și în acest cas principiul pretutindenea cunoscut în politică: »*Do ut des*«. Atâtă e adevărat, că atunci când vestitul ban Jellacsics s'a pornit cu Croați și, și Ludovic Kossuth a înțeles, că nu poate avea dela Italia ajutorul așteptat, el nu hesita nici un moment să declară solemn, că Ungaria își separează cauza sa de cea a revoluției italiene, cauza maghiară de cea a popoarelor.

Cesare Cantù în »*Cronistoria dell'indipendenza italiana*« la pag. 978 a volumului II. scrie, că: »dieta ungără promitea Austriei prin rostul lui Kossuth până la 200 mii de oameni, dacă va fi de lipsă, pentru *isgonirea Lombarzilor*«.

* * *

Încă puține considerațiuni, domnilor, și voi sfîrși.

O stranie ironie a sortii a voit, că conferența interparlamentară de pace să se țină în anul acesta în Budapesta, în capitala unui stat, unde răsboiul între 7 milioane de opresori și 9 milioane de oprimăți e în permanentă. E sigur deci, că un anumit număr de membri ai parlamentului nostru se vor duce în Septembrie în capitala ungără, de

sigur nu pentru a face demonstrațiuni în favorul milleniului, ci pentru a lua parte la lucrările acelei înalte și înțelepte adunări. Cei care se vor duce acolo, voind să distingă între ceea-ce e real și ceea-ce e iscudit, vor putea pe ușor să-și facă din propria intuițiune o idee, ori-cât de incompletă, despre cum stau lucrurile în regatul ungar. Aruncând puțin privirea după culisele strălucite ale acelei superbe scenerii de ocasie, ridicând un corn al pompoaselor covoare, scrutând puțin pe sub luciul și strălucirea bogat decoratelor sale — vor vedea, că toată pompa și splendoarea aceea nu e decât spre a acoperi miseria materială și morală a unei națiuni, ale cărei resurse toate sunt ipotecate în mâna unei cete de bancheri usurari, a unei națiuni, care să sfășie și să sinucide pentru a-și arunca toată avereala în gura blăstămatului moloch al maghiarisării. Și când musica țigănească îi va înveseli la banchete și strigătele de »*éljen*« și ciocnitorul de păhare vor răsuna în jurul lor, — trăgând bine cu urechia vor auzi, cum se ridică vaiete și strigăte de desperație peste acele sgomotoase banalii: vor fi vaietele nemărginitelor multimi ale acelora, cari pe un sérman asternut să svîr-

colesc între spasmuri de foame; vor fi strigătele de desperare ale naționalităților torturate, cari cheamă blăstēmul lui Dumnezeu asupra capului călăilor lor!

Și dacă, eșind din capitală, se vor duce în părțile orientale ale Ungariei, apoi în Transilvania și Bănat, vor afla mulțimi de oameni, pe cari după trăsurile caracteristice ale fetiilor lor îi vor recunoaște, cum se cade, de frați adevărați, de fii ai marii rase latine, cari gem încătușați și așteaptă cu nerăbdare febrilă, ca să sună și ora măntuirii lor. — La Oradea-mare și la Arad vor afla urmele devastărilor vandalice săvîrșite în paguba Românilor de către oardele plătite de poliție.

La Turda vor putea cerceta casa venerabilului patriot, a neclintitului luptător Dr. Ioan Rațiu, care casă a fost în sensul literal al cuvântului demolată de aceleași oarde sălbaticice.

La Mehadica, în fine, vor putea vedea pămîntul scăldat în sângele celor masacrați de gendarmerie și multimea de morminte proaspete; vor putea vedea cu ochii lor lacrămile atâtore mame, soții, surori și fii, ai căror cei mai scumpi au fost împușcați pentru singura vină că sunt Români, — și astfel vor putea măsura pe temeiul

faptelor întreagă grozăvenia actualei stări de lucruri. Apoi dacă vor voi să treacă frontieră orientală a Ungariei pe pămîntul României libere, vor afla la acei frați ai nostri atâtă cordialitate, atâtă comunitate și solidaritate în spirit și cultură, în sentimente și ideale, încât vor rămână profund impresionați. Mai pe sus de toate i-ar mișca interesarea, partea activă și solidară, care Români liberi o dau luptelor fraților sei oprimăți și nădejdea ce ei o pun în sprințul moral al celoralte popoare latine și încrederea ce o au, în special, în noi Italienii.

* * *

Și noi trebuie să fim generoși cu sprințul nostru moral către frații Români.

Nu se tractează aci de o mișcare irredentistică. Deși deplin conștii de comunitatea lor de sânge și neam cu Români de peste Carpați, Români din regat nici nu visează măcar la anexarea Transilvaniei, nici la desfacerea ei de imperiul Habsburgilor. De altă parte Români din Transilvania și Ungaria sunt cei mai loiali subditi ai lui Francisc Iosif și nu cer decât încetarea persecuțiunilor și ca să fie reintegrați în drept-

turile lor, pentru a-și pute desvolta caracterul și cultura lor națională pe toate terenele vieții publice. Și dacă ar exista — după cum inventează Maghiarii — curente de iridentism între Români din Transilvania acestea n-ar pute fi decât reacțiunea firească, rezultatul îndelungatei opresiuni și secolarelor prigoniri.

Noi, cari am jertfit atâtia martiri și am semenat cu cadavre mănoasele câmpii ale Lombardiei pentru independentă noastră; noi, cari ne pătrundem și tresărим la reamintirea splendidei epopee garibaldine; noi, cari în totdeauna privim îngrijați spre Trient și Triest, noi nu putem să ne astupăm urechile la gemetele acestor nenorociți frați de rasă; durerile lor sunt durerile noastre și ziua mantuirii lor va fi zi de bucurie și veselie și pentru poporul italian.

Idealul lui *Giuseppe Mazzini*, când voia Italia liberă și unită, nu era acela, ca ea ajunsă odată la demnitatea de națiune independentă, să trăească numai pentru sine, fără simț pentru tradițiunile sale, fără misiune, fără putere de inițiativă în civilizație, fără impulsul menit a scoate căte un nou element

de progres la munca comună, o nouă peatră la edificiul înălțat al umanității: ci era, din contră, ca ea să fie un element de civilisație și să ajute popoarele tinere în calea revindecărilor sale naționale. Si acesta e și acum idealul poporului italian.

Dar' e de lipsă ca să o știe, e de lipsă să facem ca acesta să-l aibă totdeauna înaintea ochilor, frații nostri dela Dunăre și Carpați, ca din conștiența interesařii noastre afectuoase și a solidarității noastre, ei să prindă putere și încuragiare în iupta grea la care sunt condamnați.

* * *

Doimnilor, cunoașteți icoana îngrozitoare descrisă de Carlyle, care reprezentă lumea de acum într'un pustiu sălbatic și chaotic, acoperit de neguri pestilentioase, apăsat de o atmosferă plumburie, în cari vîjie potopuri și străbat trăsnete de revoluționi, și peste nemărginite întunecimi nu lucesc decât debile licuriri de filantropie, și nu mai sunt stele pe cer.

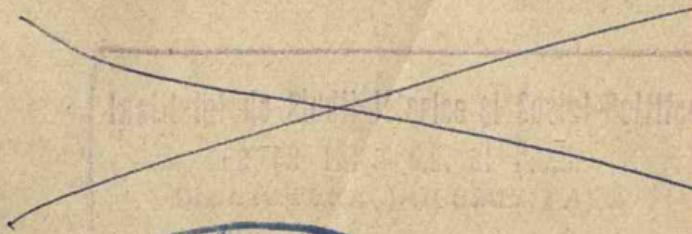
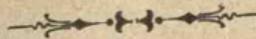
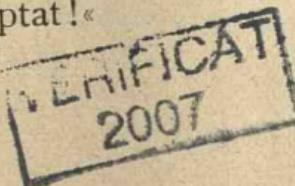
Si totuși o scenă lipsește din acest tablou; cea a multimilor împrăștiate peste tot orizontul, tîrăite în lanțuri de neamuri străine.

a căror limbă n'o înțeleg, și îndreptate toate spre un punct, unde cerul să zorește, cu brațele ridicate spre a invoca soarele libertății, care să le reîncălzească membrele, care să le înfrumusețeze pământul, care să le facă a iubi viața.

O, acest soare va străluci, aveți credință, o popoare subjugate împrăștiate peste întreagă față pământului!

Ferică acela dintre noi, care îl va vedea răsărind și, salutând primele lui raze, va putea zice în conștiință să:

»Eu cu inima curată l-am chemat și l-am așteptat!«

SIBIU,
„TIPOGRAFIA“, SOCIETATE PE ACTIUNI.
1896.

